

1931 SEÇİMLERİNDE KÖYLÜ VE AMELE MEBUSLARIN SEÇİMİ

Murat Yılmaz¹

ÖZET

1930'daki Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinden sonra yeniden yapılanma sürecine giren Cumhuriyet Halk Fırkası, 1931 seçimlerinde TBMM'ne "köylü ve amele mebus seçimi" kararı almıştır. Kimlerin köylü ve amele mebus olacağına belirlenmesi şekilleri, CHF'nin tek parti yönetimine yönelişini ve otoriterlini resmetmektedir. Tek parti yönetiminin ideolojisinin teşekkül ettiği bu dönemde mesleki temsil konusu, köylü ve amele mebus seçiminin siyasi veçhesi tartışmaları makalede ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Köylü ve Amele Mebus Seçimi, Mesleki Temsil, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası,

¹ Dr., Siyaset Bilimci, SDE İç Politika ve Demokratikleşme Programı Direktörü

VILLAGER AND LABOURER SELECTION IN 1931 ELECTIONS

Murat Yılmaz

ABSTRACT

Republican People's Party getting into a process of reconfiguration after the trial of Free Republican Party in 1930 took the decision of "electing the peasant and laborer deputy." The method of determining who is peasant and who is laborer depicts the tendency of RPP to the single party rule. The article handles the issue of professional representation, and the political side of electing peasant and laborer as deputy in this term when the ideology of single party rule was consolidated

Keywords: Selection of Villager and Labourer, Professional Representation, Liberal Republic Party, Republic Party

GİRİŞ

1929 Dünya iktisadi buhranı Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. 1930'daki SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası) denemesinden sonra tek parti rejimi inşa eden CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası), bu rejimin dünyadaki örneklerinden hareketle partinin bütün toplumu temsil ettiği iddiasını ispat etmek istemektedir. Köylü ve amele mebus düşüncesi, bu iddianın bir uygulaması olarak görünmektedir. Ancak bu uygulama aynı zamanda CHF'nin devlet aygıtı karşısındaki zayıflığını da gündeme getirmektedir. 1931 seçimlerinde CHF listesinden 13 köylü-çiftçi, 7 sanatkâr-işçi, 2 maden işçisi aday gösterilmiş ve seçilmiştir.² Bu durum, dünya iktisadî buhranının Türkiye'yi ağır bir şekilde etkilemesi ve SCF tecrübesiyle başlayan CHF içindeki arayışın sonuçlarından biridir.

I. KÖYLÜ VE AMELE MEBUS SEÇİLMESİ

Meslekî temsil düşüncesinden etkiler taşıyan amele ve çiftçi mebus seçiminde, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın SCF'nin feshedilmesinden sonra halkın durumunu incelemek amacıyla çıktığı üç aylık yurt gezisine müşavir olarak katılan Memduh Şevket Bey'in³ önemli bir rolü olduğu söylenebilir.⁴ Türkiye'de meslekî temsil düşüncesinin Osmanlı'ya giden kökleri vardır ve eski bir ittihatçı olan Memduh Şevket Bey eskiden beri bu yönde düşünmektedir. Hatta, Memduh Şevket Bey 1920'deki TBMM'nin ilk açılış hazırlıklarında Ankara'ya gelerek yeni devletin meslekî temsil esasına göre kurulması ve bu şekilde çiftçi ve küçük esnafın korunması yönünde çalışmalar yapmıştır.⁵ Nitekim daha sonra TBMM'nde bu yönde tartışmalar da olmuştur.

² Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, D: IV, C: I, s. 9; müstakil mebusluk için ayrıldığı halde ikinci seçmenlerin müstakil adaylara oy vermeyerek boş bıraktığı 10 mebusluk için yapılan seçimde de bir çiftçi mebus daha seçilmiştir. F. Çoker, **age**, s. 45.

³ Memduh Şevket Bey (Esental) (1884-1952) - Çorlu'da doğan Esental düzenli bir eğitim görmemiş kişisel çabasıyla kendisini yetiştirmiş ve Fransızca öğrenmiştir. 1900'de Gümrük İdaresine giren Esental 1906'da İttihat ve Terakki Cemiyetine girmiş ve 1908'den sonra da Cemiyetin "müfettiş"liğini yapmış, özellikle çiftçi ve esnaf sorunları üzerinde Kara Kemal'le birlikte çalışmıştır. F. Çoker, **TPT**, D: IV, C: V, ss. 203-204.

⁴ Bu gezi ve Memduh Şevket Bey'in fikirleri için bkz. Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**.

⁵ Fahri Çoker, **age**, C: II, s. 203.

1930'daki Gazi'nin yurt gezisinde özel müşavir olarak bulunan Memduh Şevket Bey'i bu geziye yine özel müşavir olarak katılan Ahmet Hamdi Başar şöyle anlatıyor:

"Halkın, halk tarafından idare olunmasını, halk ve meslek teşekkülleri meydana getirilmesini, bunlara dayanmış bir idare kurulmasını isterdi. (...) Seyahata müşavir olarak alınması, hem kendi fikirlerinden istifade edilmek, hem de Halk Fırkasına yeni verilecek veçhede kendisinden ne dereceye kadar istifade mümkün olduğunu anlamak içindi."⁶

Memduh Şevket Bey'den ne ölçüde yararlandığını daha sonra değerlendirmek üzere, Başar'ın Memduh Şevket Bey'in görüşlerini özetleyen şu ifadelerini aktaralım:

"Her meslek erbabı, kendi aralarında birleşecek; onların birleşmesinden doğacak kuvvet de bir arada birleşecek; bu surette devlet iktidarı meydana gelecek. Bittabi parlamentonun da böyle kurulması lâzım. Bu suretle devlet ve millet ayrılığı ortadan kalkıyor. Eğer parlamento, yani mesleklerin adamları, ekseriyetle bir şeye karar veriyorlar ve onu tatbik ediyorlarsa o, memleket ekseriyetinin isteğine uygun demektir. İşte bu adamlar toplanırlar; devletçilik yaparlar, amenna; fertçilik yaparlar amenna. Fakat bunlar yapmalı; yoksa bütün bunların üstüne tepeden inme 'ben böyle istiyorum' dememeliyiz."⁷

Memduh Şevket Bey liberal değildir ve devletin ekonomiye karışması gerektiğini kabul eder. Ancak meslekî temsile dayanmayan tepeden inme devletçilikten hoşlanmamaktadır. Böyle bir devletçiliğin eninde sonunda bir memur hakimiyetine yol açacağını düşünmektedir.⁸ Mevcut şartlarda devletçiliğe gidişin kaçınılmaz olduğunu da düşünen Memduh Şevket Bey, bu yolun çıkmaz bir yol olduğunu şu sözlerle ifade ediyor: "Olacak ama işte yine olmayacak!"⁹

Ahmet Hamdi Başar'ın Memduh Şevket Bey'in meslekî temsil düşünceleri hakkındaki eleştirileri, dönemin CHF tarafından da benimsenen yaygın bir görüşünü dile getirdiği için önemlidir. Başar'a göre, TBMM'nin meslekî temsil esasına göre oluşturulması toplum içinde çatışan ve uzlaşan sınıf tezatlarını meşrulaştırmak ve "devletin akıl merkezi"nde devam ettirmek anlamına geliyordu ve çok tehlikeliydi. Bu durumda Meclis'te mücadeleler olacak ve çoğunlukta olan meslek grupları bir tür çoğunluk diktatörlüğü

⁶ age, s. 16.

⁷ age, s. 53.

⁸ age, ss. 52-53.

⁹ age, s. 53.

kuracaklardı. Sınıf ve meslek şuurunun Meclis'teki mevcudiyeti ise millî birliğin kurulmasını imkânsızlaştıracaktı.¹⁰ Başar demokratik ülkelerde fırkaların meslek ve sınıf temsilcilerini Meclis'e taşıdıklarını, ancak bu meslek ve sınıf temsilcilerinin fırkaların doktrinlerine bağlanmak zorunda olduklarını, doktrinlerin de bütün halkı ve sınıfları kucakladıklarını iddia ediyor. Meslekî temsil ise, memleket işlerinin sadece sınıf çıkarlarına göre belirlenmesi demektir.¹¹ Başar bu eleştirilerine rağmen bazen de taraftar olduğu iktisadî devletçiliğin meslekî temsil üzerine oturabileceğini de düşünmektedir.¹² Bu şekilde idarî devletçilikten ve memur hakimiyetinden kurtulmak mümkün olabilecektir. Ancak bu parlamentonun üstünde devletin aklı olacak bir plan idaresi sayesinde mümkün olabilecektir.¹³

Başar fikirlerini dönemin şartlarına uygun bir şekilde sunmadığından derhal bertaraf edilirken,¹⁴ tecrübeli Memduh Şevket Bey fikirlerini dönemin hassasiyetlerine uygun bir şekilde savunmuş ve bunun mükâfatını görerek CHF listesinden mebus seçilmiş ve fikirleri kısmen kabul edilerek amele ve çiftçi mebuslar seçilmiştir.

II. KÖYLÜ VE AMELE MEBUSLAR

1931 seçimlerinin müstakil mebuslar için ayrılan yerler dışındaki önemli bir yenilik ve özelliği de CHF listesinden köylü ve amele mebuslar seçilmesidir. Köylü ve amele mebus adaylarının belirlenmesindeki yol(lar) ise dikkat çekicidir. Adayların belirlenmesinde tutulan yol hem adayların temsil kabiliyetine, hem de CHF'nın bir parti olarak kadro devşirme işlevini yerini getirebildiğine ilişkin ciddi şüpheler uyandırmaktadır.

İstanbul'da amele mebus adaylarının belirlenmesine ilişkin örnekler ilginçtir. İstanbul'dan seçilen amele mebuslardan Hamdi Usta şöyle anlatıyor:

"Her günkü gibi fabrikada iş başındaydım. Cevdet Kerim Bey olduğunu sonradan öğrendiğim zat fabrikaya gelmiş. Bu zata da fabrikaya gelen

¹⁰ **age**, s. 57.

¹¹ **age**, ss. 57-58.

¹² **age**, s. 54. Başar, meslekî temsile inanmıyor ama iktisadî inkılâbı sağlamak için Memduh Şevket Bey'in fikirlerinden stratejik olarak yararlanmak istiyor: "Eğer bu seyahat sonunda iktisadî inkılâba Gazi'yi imale [meylettirmek] edebilirsek, bu işte Memduh Şevket'in meslekî temsil taraftarlığından çok istifade mümkün..." **age**, s. 54.

¹³ **age**, s. 58.

¹⁴ A.H.Başar adı geçen kitabında bertaraf edilmesini oldukça naif bir şekilde anlatır, tıpkı iktisadî devletçilik inkılâbını nasıl yapacağını anlatırken olduğu gibi "Gazi'ye fikirlerimi anlatabildiğim ve kendisini ikna ettiğim zaman her şey halledilmiş olacaktı." **age**, s. 123.

diğer ziyaretçiler gibi bu san'atı nerede öğrendiğim hakkında izahat verdim. Bundan sonra benimle özel görüşmek istediğini bildirdi."¹⁵

Cevdet Kerim Bey özel görüşmede Hamdi Usta'ya Anadolu'ya bir görev olursa gider misin diye sorunca, hükümet işi ise şimdiki ücretten az dahi olsa gidebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Cevdet Kerim Bey'in, mebus adaylığından bahsedince şaka yaptığını zanneden Hamdi Usta, daha sonra fırka merkezine davet edilerek, kendisinden adaylık beyannamesi alınmıştır.

Beyazıt'ta kunduracılık yapan Hayrullah Usta ise seçilişini şöyle anlatıyor:

"Dükkânda çalışıyordum. Saat 16 buçuk raddelerinde idi. İki müşteri geldi. Kendilerine 41 numara kahverengi bir iskarpin istediler. İstenilen iskarpini çıkardım. İskarpin iki kat kösele olduğu için biraz ağır olduğunu söylediler. Daha hafifini isterseniz yapalım dedim. Olmaz, bize bu akşam lâzım dediler. Yalnız lakırdı arasında benden işime dair bazı izahat aldılar. Giderken akşama fırka merkezine uğramaklığımı söylediler."¹⁶

İstanbul amele mebuslarından Yaşar Usta da Cevdet Kerim Bey tarafından seçilişini benzeri şekilde anlatıyor.¹⁷ Diğer amele mebus adaylarının seçimine ilişkin yer alan haberlere göre, 1931 seçimlerinde amele ve çiftçi mebus seçilmesinin de fikir babası olan Memduh Şevket Bey (Esental) Zonguldak'tan 3 amele mebus adayı belirleyerek Gazi'ye sunmuştur. Haberin devamında, Zonguldak'tan seçilecek amele mebus adayları hakkında İş Bankası Genel Müdürü Mahmut Celal Bey'in (Bayar) Zonguldak'ta yaptığı incelemelerden sonra Gazi'ye bilgi sunmak için Ankara'ya gittiği kaydedilmektedir.¹⁸ Amele mebusların seçileceği Zonguldak'ta Gazi'nin eski yaveri olan Cevat Abbas Bey'in de incelemeler yapmış olması, amele mebus seçimlerine verilen önemi göstermektedir.¹⁹

CHF listesinde "çiftçi ve amele sınıfını temsilen mebuslar" olacağı haberleri üzerine, sanayiciler de kendi temsilcilerinin de olması için mensucat mühendisi Vasıf Bey'in aday gösterilmesi için Millî Sanayi Birliği²⁰ aracılı-

¹⁵ "Amele Mebuslar Ne Diyorlar?", **Yarın**, 22 Nisan 1931.

¹⁶ "Amele Mebuslar...", **Yarın**, 22 Nisan 1931.

¹⁷ "Amele Mebuslar...", **Yarın**, 22 Nisan 1931.

¹⁸ "İntihabat 25 Nisanda!...", **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1931.

¹⁹ "Zonguldak Amelesinin Memnuniyeti", **Hakimiyeti Milliye**, 17 Nisan 1931.

²⁰ İstanbul Millî Sanayi Birliği 1931 seçimlerinde etkin bir şekilde rol oynayarak temsilcilerini TBMM'ne göndermeye çalışmış ve başarılı olmuştur. Millî Sanayi Birliği'nin kuruluşundan itibaren

ğıyla CHF'na başvurmuşlardır. Cumhuriyet gazetesi bu başvurunun "iktisadî buhrana çareler ararken sanayi mesailine ve bu meyanda bilhassa mensucat sanayiine büyük bir ehemmiyet veren Halk Fırkası..."nca kabul edilmesinin kuvvetli bir ihtimal olduğunu yazmıştır.²¹

Nitekim Millî Sanayi Birliği'nden Hasan Vasıf Bey İstanbul mebusluğuna seçilmiştir. Hasan Vasıf Bey seçildikten sonra yapılan bir toplantı ile sanayicilerin talepleri tespit edilerek, Vasıf Bey'in Meclis'te bu talepleri takip etmesi istenilmiştir.²² Bu toplantı Vasıf Bey'in yanında yine İstanbul mebusu Hayrullah Bey'in katılımıyla yapılmış ve sanayicilerin hükümetten istekleri şu şekilde belirlenmiştir: "Kazanç vergisinin kanuna uygun bir şekilde tarhı, muamele vergisi kanununun çabuk çıkarılması, kredi açılması".²³ CHF listesinden seçilen kunduracı Hayrullah Bey de esnafın ihtiyaçlarının tespit edilmesi için Kunduracılar Cemiyeti ile bir toplantı yapmıştır.²⁴

Seçimlerden sonra boş kalan mebusluklar için İstanbul sanayicileri ve fabrika sahipleri CHF'na başvurarak kimya sanayi mühendisi Burhanettin Bey'in seçilmesi temennisinde bulunmuşlardır. Burhanettin Bey Meclis'te sanayinin gelişmesini amaçlayan bir program dahilinde çalışacağını ifade etmiştir.²⁵ İstanbul sanayicileri bununla da yetinmeyerek Türk Atlas fabrikası sahibi Salih Kemal Bey'in de aday gösterilmesini istemişlerdir.²⁶

Zonguldak'tan amele namına seçilen iki mebus Hasan ve Esat Efendiler TBMM'nde amelenin hakkını arayacaklarını ve özellikle bir an önce İş Kanununun çıkması için çalışacaklarını ifade etmişlerdir. Zonguldak ameleleri

etkin olduğu görülüyor. Birliğin kuruluşunda, daha sonra SCF'nin mebuslarından olacak olan Süreyya İlmen Paşa'nın büyük katkıları olmuştur. Süreyya İlmen CHF tarafından fabrikatör olduğu için CHF'ni temsil etmek üzere 1926'da İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Meclisi'ne seçilmiştir. Süreyya İlmen buradaki çalışmalarında ithalat ve ihracatçıların belirleyiciliği ve çıkarları altında sanayinin tamamen ihmal edildiğini görmüştür. İlmen odanın adında ticaret ve sanayi ibarelerinin olmasına rağmen, otuz tüccar üye içinde resmen 5 sanayici üye olduğu, gerçekte ise kendisiyle beraber Havlucu Recep Bey'le ancak iki üyenin sanayici olduğu bilgisini veriyor. Süreyya İlmen, **Teşebbüslerim ve Reisliklerim**, İstanbul, 1949, ss. 117-118. Süreyya İlmen bu noktadan hareketle ayrı bir sanayi odasının kurulması için çalışmış, bu durum İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ile, başına da akseden, bir anlaşmazlık yaratmıştır. Tartışmalar sonucu bir Millî Sanayi Birliği kurulmuş ve bu birlik hükümetin sanayii teşvik etmesini ve halkın yerli sanayinin ürünlerini kullanmasını sağlamaya çalışmıştır. S. İlmen, **age**, ss. 119-134.

²¹ "Listenin Cumartesiye Neşri Muhtemeldir!", **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1931.

²² "Kat'i Netice Anlaşıldı", **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1931.

²³ "Fabrikatörlerin İstedikleri", **Son Posta**, 28 Nisan 1931.

²⁴ "Yeni Mebuslar Sanayi Erbabı ve Esnafın İhtiyaçlarını Tesbit Ediyor", **Hakimiyeti Milliye**, 27 Nisan 1931.

²⁵ "Bir Namzet Daha", **Son Posta**, 5 Mayıs 1931.

²⁶ "İstanbul Mebusu", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1931.

ise kendi aralarından iki mebus seçildiği için CHF genel sekreterliğine bir teşekkür telgrafı çekmişlerdir.²⁷

İzmir'den seçilen amele mebuslar da Ankara'ya gitmeden önce tüccarlarla bir toplantı yaparak iktisadî buhran ve vergi durumları hakkında görüşmüşlerdir.²⁸

İstanbul'dan seçilen amele mebusları iş kollarının sorunlarını ve ihtiyaçlarının listesini yapmaya çalışmışlar ve İstanbul seçimlerine fesat karıştığı şeklindeki iddiaları yalanlamışlardır.²⁹

Seçilen amele mebus adaylarından birinin iş kanunu çıkarmaya çalışacağını ve iş saatlerini azaltmak yerine dokuz saat olarak belirlenmesini istediğini ifade etmesi üzerine Son Posta gazetesinde bu adayın ameleleri temsil edemeyeceğini ileri süren bir yazı çıkmıştır.³⁰

İşçileri temsil edecek bir dernek olmaması hususu bu yazı dışında başka vesilelerle de vurgulanacaktır.

İşçiler adına müstakil mebusluğa aday olan eski Şark Şimendiferleri Amele Sorumlu Temsilcisi Üzeyir Avni Bey, Arif Oruç'un Yarım gazetesinde Çiftçi ve İşçi Fırkası konusunda kendisiyle yapılan mülâkatta işçileri temsil edecek bir teşekkül olmayışına dikkat çekerek bir işçi partisinin gerekliliğini ifade ediyor:

"Memleketin emekçisini temsil etmek üzere evvelce teşekkül etmiş olan Amele birliği ve Amele teali cemiyeti feshedilmiştir. Bugün bütün işçileri temsil edecek bir teşekkül yoktur. Bu ise sarih bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç teemmül ve tatmin edilerek siyasî mahiyeti de haiz ve bütün emekçileri kucaklayacak derecede şümulü olan bir işçi partisi yaratmalıdır."³¹

CHF listesinden seçilen 15 çiftçi³² ve 7 amele mebusun TBMM'ndeki ilk günleri basında ilgiyle takip edilmiştir. Son Posta gazetesi çiftçi ve amele

²⁷ "Amele Mebuslar İş Kanunu İçin Uğraşacağız Diyolar", **Son Posta**, 3 Mayıs 1931.

²⁸ "Amele Mebuslar", **Anadolu**, 27 Nisan 1931.

²⁹ "İstanbulun Amele Mebusları İş Başında...", **Milliyet**, 26 Nisan 1931.

³⁰ "İster İnan, İster İnanma!", **Son Posta**, 23 Nisan 1931.

³¹ "Çiftçi ve İşçi Fırkası Etrafında Türk İşçisinin Hakları Ne Olacak", **Yarım**, 13 Haziran 1931. Esnaf Cemiyetleri hakkında çıkan bir haberde yeni çıkacak İş Kanunu ile cemiyetlerin basit temsil ve tescil işlerinden ziyade iktisadî bir yapı kazanması, yardımlaşma karakteri kazanması ve hatta Bulgaristan'daki gibi kooperatiflere dönüşmesi yönünde düzenlemeler yapılması isteklerinden bahsedilmektedir. ("Esnaf Cemiyetleri", **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1931.) İzmir'de ise berber esnafı kooperatifleşme kararı almıştır. ("İzmir Berberleri Bir Kooperatif Kuruyorlar", **Anadolu**, 12 Mayıs 1935.)

³² Manisa'dan çiftçi mebus olarak seçilen Halil Bey TBMM'nin açılışını takiben istifaya emmiş, ancak istifası kabul edilmemiştir. Ondan daha önce de yine Manisa'dan Nifli Halil Ağa, Manisa mebusluğundan istifaya emmiştir. "Manisa Mebusunun İstifası", **Son Posta**, 8 Mayıs 1931.

mebusların Ankara'ya çabucak alıştıklarını ve birbirleriyle anlaştıklarını yazıyor:

"Hemen hepsi de köyün veya kasabanın kıyafetini muhafaza etmişler ve pek de iyi yapmışlardı. Öğleden sonra Meclise geldikleri zaman bu şekillerle salona biraz renk vermiş oldular. Fakat siyah ceket ve çizgili pantolonlularla [diğer mebuslar kastediliyor] pek anlaşılamadılar. Sessiz, yabancı ve çekingen duruyorlardı. Ayrı, ayrı sıralarda oturmuşlardı. Fakat teneffüs esnasında birleştiler..."³³

III. AMELE VE ÇİFTÇİ MEBUSLARIN HİZİP KURACAKLARI İDDİASI

İşçi ve çiftçi mebuslar hakkında ayrı bir parti kuracakları şeklinde çıkan spekülâtif haberler yanında, dikkat çekici bir iddia da Son Posta gazetesinde çıkan işçi ve çiftçi mebusların CHF içinde "yarı müstakil bir hizip" şeklinde çalışacakları haberidir. Habere göre, bu amaçla diğer ülkelerdeki siyasî partilerin nizamnameleri de incelenmiştir. Yine haberde işçi ve çiftçi mebusların seçilmesinde büyük rolü olan Memduh Şevket Bey'in (Esental) de bu yarı müstakil hizbin başına geçeceği kaydediliyor.³⁴ Haber derhal birçok kişi tarafından tekzip edilmiştir. Haberde resimleri olan işçi mebuslardan Hamdi Usta ve Hayrullah Usta da haberi tekzip edenler arasındadır. CHF İstanbul il başkanı Cevdet Kerim Bey de haberin özel maksatla yazıldığını iddia ederek haberi tekzip etmiştir. Tekziplere rağmen hizbin başına Memduh Şevket Bey'in değil de Hakkı Tarık Bey'in (Us) geçeceği rivayetleri üzerine, Son Posta gazetesinde Hakkı Tarık Bey'in görüşlerine başvurmuştur. Hakkı Tarık Bey bu iddiaları reddederken, bu yönde düşünceler olduğunu kabul etmiştir. Ancak CHF'nin son yapılan 1931 programı itibarıyla bütün mebuslarıyla işçi ve çiftçi meseleleriyle ilgili olduğunu, bu konuları bir zümreye bırakamayacaklarını kaydetmiştir.³⁵ Sonuç olarak bu yönde bir düzenleme olmadığı gibi, seçim öncesinde başlayan bu tür haberler hep tekzip edilmiş olsa da, böyle bir ihtimalin düşünülüp tartışıldığı anlaşılıyor. Bu haber ve tartışmaların önemi 1939'da CHP Beşinci Büyük Kurultayı'nda oluşturulan

³³ "Çiftçi ve Amele Mebusları, Kıyafetleriyle Meclise Renk Verdiler; Fakat Yabancı Duruyorlar", **Son Posta**, 6 Mayıs 1931. Bu konudaki bir başka habere göre de, işçiler TBMM'nde kıyafetlerini muhafaza etmek yanında kravat takmamayı taahhüt etmişlerdir. "Amele ve İşçi Elbisesi ile", **Son Posta**, 26 Nisan 1931.

³⁴ "Yeni Temayüller Başladı", **Son Posta**, 13 Temmuz 1931.

³⁵ "Hizip Olmayacak Diyorlar", **Son Posta**, 14 Temmuz 1931.

CHP Müstakil Grubu'nun benzeri bir oluşumun, daha önce amele ve çiftçi sınıflarının temsilcisi olmak üzere düşünülmüş olmasıdır.

CHF'nın fikirlerini yansıtan Cumhuriyet gazetesi sahibi ve başyazarı Yunus Nadi de hizip haberlerini tekzip etmiştir.³⁶ Yunus Nadi bu tür haberlerin aslında başka fırkalar kurulmasını isteyenlerin, fırka olmadı bari hizip olsun anlayışının bir ürünü olduğunu, bu şekilde memleketin karıştırılmak istendiğini ileri sürüyor. Nadi "... memlekette sun'i fırkalar yaratmağa doğru atılacak adımlar en muzır hareketlerdir" diyerek, CHF dışındaki fırkaları yapay ve zararlı gördüğünü kaydetmektedir. Yunus Nadi'nin CHF ve Gazi'nin fikirlerini yansıttığı dikkate alınır, bu yorumun onların fikirlerini de yansıttığı söylenebilir. Yunus Nadi hizip iddialarının CHF'nın bölünmesini³⁷ isteyen gazetelerin bir temennisi olarak kaldığını "... hiç kimsede sürüden ayrılmak, müttehit ve yekpare bir kütle vaziyetini velevki en ufak derecesinde bozmak niyeti..."nin olmadığını belirterek, Meclis'te çiftçileri korumak için buğday fiyatlarının yükselmesi hususunu kendileri de tüketici olmakla beraber amele mebusların da desteklediğini kaydediyor. Yunus Nadi amele mebusların kendi sınıfları aleyhine görünen bir kararı desteklemesinin sebebinin CHF programına inanmaları ve programın da sınıf çatışmasına izin vermemesi olduğuna dikkat çekerek, bu program karşısında bir hizip teşekkülünden bahsetmenin efsaneden başka bir şey olmadığını ifade ediyor.

Yunus Nadi Türkiye'de burjuvazi sınıfı olmadığı için bir sınıf ve fırka mücadelesinden bahsedilemeyeceğini ileri süren maddeci tarih anlayışının kendi içinde bir değeri olabileceğini ama CHF'nın bakış açısının farklı olduğunu anlatıyor:

"Biz bu itikatta olanlardan değiliz. Biz tarihte teessüs eden fırka farkları ile sınıf mücadelelerinin acınacak bir iflasa sürüklendiğini gördükten sonra milletimiz için içtimaî ve siyasî prensip olarak cidali değil, tesanüdü kabul etmişizdir. İşte Türk milletinin hemen umumî heyetini kavrayacak bir ulüvücenapla kanatlarını bütün memleket üzerine yaymış olan CH Fırkası bu kadar derin ve kuvvetli bir temele dayanmakta bulunuyor."³⁸

³⁶ Yunus Nadi, "CH Fırkası Grupunda Hizip Teşekkülü Efsanesi", **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1931.

³⁷ CHF içinden yeni fırka kurulacağı yönünde de haberler çıkmıştır. CHF erkânından bir kişinin ayrı fırka kuracağı ve bu fırkaya müstakil mebuslardan Sırrı Bey'in de katılacağı haberleri üzerine, Sırrı Bey bu haberleri tekzip etmiştir. "Çıkarılan ve Tekzip Edilen İki Fırka Haberi...", **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1931.

³⁸ Yunus Nadi, agm.

IV. ÇİFTÇİ VE İŞÇİ FIRKASI TEŞEBBÜSLERİ

1931 seçimlerinde CHF listesinden seçilen amele ve çiftçi mebuslar üzerine en çok yazan yazarın Arif Oruç, en çok spekülâtif haber üreten gazetenin de Arif Oruç'un Yarın gazetesi olduğu söylenebilir. SCF'nın da ateşli bir taraftarı olan Arif Oruç muhalif yazılarından dolayı tutuklanarak yargılandığı bu dönem de Laik Cumhuriyetçi Çiftçi ve İşçi Fırkası (LCÇİF) adıyla bir parti kurmaya çalışmıştır.³⁹ Fırkanın kurulmasına ise bir sebep gösterilmeden izin verilmemiştir.⁴⁰ Arif Oruç 1933'te Türkiye'yi terketmek mecburiyetinde kalmış ve yurt dışında da Türkiye Kurtuluş (İşçi ve Çiftçi) Fırkasının daha geniş bir "muvakkat programı"nı yayınlamıştır.⁴¹

Arif Oruç'un LCÇİF teşebbüsü yanında Ege'de bir Çiftçi Fırkası kurulması teşebbüsü de olmuştur.⁴²

V. M. ZEKERİYA BEY'İN AMELE VE ÇİFTÇİ MEBUSLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELERİ

Meclise çiftçi ve amele mebusların seçilecek olması muhtelif yorum ve kurgulara yol açmıştır. Bunların spekülâtif olanları ayrıca incelendiğinden burada daha makul yorumlardan bahsedelim. M. Zekeriya Bey muhalif Son Posta gazetesinde "Yeni Meclisin Siması Ne Olacaktır?" adlı yazısında ilk üç meclisi ve IV. dönem Meclisini değerlendiriyor.⁴³ M. Zekeriya Bey'e göre ilk Meclis içinde bulundurduğu 40-50 medrese mezunu ve bir o kadar eşrafla

³⁹ Partinin programı "Çiftçi, İşçi ve Esnafın Haklarını Müdafaa Eden Laik Cumhuriyetçi Gazete" olarak çıkan Yarın gazetesinde yayınlanmıştır. **Yarın**, 22 Haziran 1931; Programın tamamı Mete Tunçay'ın **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması** kitabında mevcuttur, ss. 418-428. Programın ilk taslağı için bkz. **Yarın**, 7 Haziran 1931.

⁴⁰ "Hükümet Çiftçi-İşçi Fırkasına Müsaade Etmediğini Bildirdi", **Yarın**, 3 Temmuz 1931. Fırkanın kuruluşuna izin verilmemesinin eleştirisi için bkz. Arif Oruç "Fırkaya Müsaade Edilmedi", **Yarın**, 3 Temmuz 1931.

⁴¹ Bu program ve Arif Oruç'un bu dönemdeki yazıları için bkz. Mete Tunçay, **Arif Oruç'un Yarın'ı (1933)**.

⁴² Mete Tunçay gazetelerden şu bilgileri aktarıyor:

"Eski Çiftçiler Birliği gene ihya mı edilecek? Esbak Manisa Mebusu Mustafa Bey birliği tescil için faaliyete geçiyor." **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1931. "İzmir'de Çiftçi Fırkası için bir teşebbüs. Eski Manisa Mebusu, Tireli çiftçi Mustafa Bey, Çiftçiler Derneği namındaki eski bir derneği ihya ederek [anti-komünist bir] fırka haline sokacağını bildirmektedir." **Son Posta**, 16 Haziran 1931 Mete Tunçay, **TC'de Tek Parti....**, s. 282. Arif Oruç bu teşebbüsü kendilerine ve LCÇİF'na karşı CHF İzmir teşkilâtının bir oyunu olarak değerlendirerek, bu derneğin kendilerine yönelik Komünistlik iddialarını reddetmiştir. Arif Oruç "Manasız Sözler", **Yarın**, 16 Haziran 1931; Arif Oruç "Faaliyet Başladı", **Yarın**, 16 Haziran 1931.)

⁴³ M. Zekeriya, "Yeni Meclisin Siması Ne Olacaktır?", **Son Posta**, 29 Mart 1931.

muhafazakârların ağırlıkta olduğu bir Meclistir. CHF siyasi oluşumunu tamamlayarak inkılâpçı bir fırka karakteri kazandıktan sonra "... Mecliste ve firkada bulunan muhafazakâr unsurlarla, derebeylik bakayasının temizlenmesi..." gerçekleşti.⁴⁴ Bu şekilde Meclis muhafazakârlardan kurtularak aydınlardan ve kısmen de tüccarlardan oluştu.

M. Zekeriya Bey alınan son haberlere göre fırka ve Meclisin teşekkülünde büyük değişiklikler beklediğini kaydederek, CHF'nın hazırlanan yeni nizamnamesinde Fransız, Alman, İngiliz, Bulgar ve Romen sol fırkalarının nizamnamelerinden yararlanıldığı ve Meclise tamamen ziraatle uğraşan yeni 130 mebusun seçileceğine işaret ediyor. M. Zekeriya Bey bu çerçevede sunları söylüyor:

"... yeni Meclis ikinci ve üçüncü meclislere nazaran daha son [sol] olacaktır. Münevverlerin ve politikacıların yerini çiftçiler, tüccar ve sanayi erbabı alacaktır. Bu suretle Meclis muhtelif içtimaî sınıfları ve muhtelif menfaatleri temsil eden bir taazzuv haline gelecektir."⁴⁵

M. Zekeriya bu yazısından 4 gün önce ise CHF'nın yeni programını hazırlayan kişilerden yola çıkarak, bu programın sola eğilim göstereceğine inanmadığını, değişikliklerin ancak şekilden ibaret kalacağını yazmaktadır.⁴⁶

M. Zekeriya Bey bir süre sonra ise yeni Meclisin "meslekî temsil"e göre belirleneceği iddialarını ele alarak, şimdiye kadar hiçbir demokrat ülkenin bu temsili benimsemediğini sadece faşist İtalya'nın bu sistemi uyguladığını yazıyor. Zekeriya Bey meslekî temsilin ancak muhtelif meslek sahiplerinin teşkilâtlarının olmasıyla mümkün olacağını amele teşkilâtı olmadıkça amele mebusu, çiftçi teşkilâtı olmadıkça da çiftçi mebusu çıkarmanın mümkün olmadığını ifade ederek meslekî temsilin ön şartına dikkati çekiyor: "... meslekî temsile mukaddime olmak üzere evvelâ muhtelif meslek mensuplarını asrî teşkilâtlarla birbirine bağlamalıdır".⁴⁷

VI. "AMELE VE KÖYLÜ MEBUS SEÇİMLERİNİN" DEĞERLENDİRİLMESİ

Daha önce de söylenildiği gibi Memduh Şevket Bey'in fikirleri de dikkate alınarak 1931 seçimlerinde amele ve çiftçi mebuslar da seçilmiştir. Ancak seçilen amele ve çiftçi mebusların seçilme yolları ve Meclis'teki faaliyetleri

⁴⁴ M. Zekeriya, agm, **Son Posta**, 29 Mart 1931.

⁴⁵ M. Zekeriya, agm, **Son Posta**, 29 Mart 1931.

⁴⁶ M. Zekeriya, "Halk Fırkası Meb'us Namzetleri, Verem Derdi", **Son Posta**, 25 Mart 1931.

⁴⁷ M. Zekeriya, "Mutlak İntihap Nisbî İntihap Meslekî İntihap", **Son Posta**, 31 Mart 1931.

bu mebusların temsil karakteri olmayan sembolik bir değeri olduğunu göstermektedir. Zamanın TKP Genel Sekreteri Şefik Hüsnü bu dönemde yazdığı bir yazıda amele ve köylü mebusları ve CHF'nın amele ve köylü sınıfını kazanma çalışmalarını şöyle değerlendiriyor:

"Şiddet önlemlerinin artırılması yanı sıra, Kemalistler, en kaba demagojilere sarıldılar. İşçi ve köylülere, Halk Partisi'nin onların davalarını ele alacağını; bu nedenle ayrı bir örgüte gerek olmadığı fikrini yaymaya çalıştılar. Birkaç yerde işçi çocukları için yuvalar açıldı. Seçimler sırasında, İzmir, Zonguldak ve İstanbul'daki işletmelerde çalışan yarım düzine yüksek düzeyde vasıflı işçinin ve birkaç köylünün Halk Partisi listelerinden milletvekili seçilmesi sağlandı. Kuşkusuz, bu milletvekillerinin emekçi halk kitleleriyle hiçbir siyasî bağı yoktur ve bunlar parlamentoda sadece bir süstür."⁴⁸

Sonuçta, Memduh Şevket Bey 10 Mayıs 1933'te yeniden büyükelçiliğe atanarak Kabil'e gitmiştir. Bu seferki büyükelçilik, biraz da Kadro dergisinin tasfiyesinden sonra Tiran'a büyükelçi olarak atanan Yakup Kadri Bey'in (Karaosmanoğlu) "zoraki diplomat"lığına benzer bir şekilde, bir tür "tasfiye"ye benzemektedir. Bu şekilde CHF'nın 1930'lardaki arayışlarında Memduh Şevket Beyin fikirlerinden faydalanmaktan vazgeçilmiş olunacaktır. Memduh Şevket Bey'in Kabil Büyükelçiliğine atanmasında CHF içindeki arayışın sona ererek Bilsay Kuruç'un deyişiyle bir "siyasî formül"e bağlanması kadar, Türkiye'nin dış politika tercihinin de rolü olabileceği akla geliyor. Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yakınlaşma çabalarını meslekî temsil düşüncesinin faşizmle yakınlığıyla telif etmenin güçlüğü karşısında, Memduh Şevket Bey'in "zoraki diplomat"lığa gönderilmesi ihtimali makul bir izah gibi görünüyor.⁴⁹

⁴⁸ Şefik Hüsnü, **Yazı ve Konuşmalar**, İstanbul, 1995, s. 151.

⁴⁹ Memduh Şevket Esendal'ın 1941'de ara seçimle Bilecik mebusu olarak Kabil Büyükelçiliği'nden ayrılması ve 1941-1945 yılları arasında CHP Genel Sekreterliği yapması da dikkat çekicidir. Esendal'ın meslekî temsil düşüncesi ve Batı medeniyetine düşmanlığı hatırlandığında II. Dünya Savaşı gibi hassas bir dönemde CHP Genel Sekreterliği gibi önemli bir göreve getirilmesi anlamlıdır. Bu tercihte II. Dünya Savaşının başlangıcında daha güçlü görünen Almanya ve İtalya'nın ideolojik çizgisine bir yakınlık gösterme kaygısının varolduğu yönünde yapılacak bir değerlendirmenin abartılı kaçmayacağını düşünüyorum. Ayrıca bu tercihte, CHF'nın ideolojik bocalayışının bir rolü olduğu da söylenebilir. Esendal Halkevlerinde aydınlarla düzenlediği sohbetler yoluyla CHP'ne yeni bir ideolojik yön vermeye ve bu yönde kadrolaşmaya çalışmaktadır. Birbirinden farklı görüşlere sahip Şevket Süreyya Aydemir de Samet Ağaoğlu da Esendal'ın görüşlerinin "garipliğine" ve "darmadağınk"lığına dikkat çekiyor. Ancak bunlara rağmen Esendal'ın bulunduğu hareket serbestiyetinin CHP'nin ideolojik boşluğunun üzerine oturduğu söylenebilir.

Esendal, Aydemir'in Sovyet Hafif Sanayi Komiseri'nin Türkçeye tercüme ettirdiği nutkundan bahsetmesi üzerine "Rusya'yı bırak, onu artık unutalım. Bundan sonra Rusya'nın 50 sene, hiç değilse 30 sene

Henüz seçimler olmadan Meclis'te oluşacak iki gruptan çiftçi grubunun başına geçeceği iddia edilen CHF İzmir mebusu Vasıf Bey'in (Çınar) başına gelenlerde, bir başka örnek teşkil ediyor.⁵⁰ İddia gerçekleşmemekle beraber Vasıf Bey'in CHF'nın 1931 yılında toplanan Üçüncü Büyük Kongresi'nde yaptığı çıkış anlamlıdır. Vasıf Bey CHF Programının çiftçilere verilecek kredi ve bu kredilerde Ziraat Bankası'nın rolüne ilişkin 4. maddenin görüşülmesi sırasında, söz alarak zirai kredilerin yetersizliğini, Ziraat Bankası'nın para kazanmak yerine çiftçiye hizmet etmesi gerektiğini ve CHF'nın buğday ve hububat meselesiyle ilgisini gösteren bir maddenin programa ilave edilmesini istemiştir. Vasıf Bey'in şu sözleri dikkat çekicidir: "Halkın en çok temas ettiği -Halk Fırkası kongresinde bulunduğumuz için gayet açık söyleyeceğim- hatta fırkacılık noktai nazarından en çok anladığı mesele bu Ziraat Bankası meselesidir. Nereye gittikse şikâyet, sorduğumuz zaman üzerinde en çok şikâyeti toplıyan Ziraat Bankasıdır."⁵¹ Bir başka konuşmacı da "Fırkacılık Ziraat Bankası meselesi haline gelmiştir" diyecektir.⁵² CHF Kâtibi

adı duyulmayacaktır!..." dediğini aktardıktan sonra şunları söylediğini yazıyor: "Bana, eğer araştırmalar yapmak istiyorsam bu işleri bırakıp, Ankara'da, artık ölmüş olan eski tabakhaneler hakkında bilgi toplamamı ve 'vertikal medeniyet'e yani bacalar, fabrikalar medeniyetine önem vermemeğimi tavsiye etti. Bir aralık sefir bulunduğu Afganistan'dan, Türkiye'nin faydalanabileceğini söylediği misaller getirdi!... Son tavsiyesi de 'şehirlere boşverip, kırlarda, bir derecik boyunda, bacasından duman tüten bir dam altında saadeti aramak!' oldu" (İlginçtir, Aydemir hayatının sonunda böyle bir hayat sürecektir, bkz. **Suyu Arayan Adam**, İstanbul, 1987, ss. 486 - 488.) Aydemir, Esendal'ın görüşlerinin CHP'ne mal edilemeyeceğini söylese de, Esendal'ın CHP genel sekreteri olmasındaki garipliğe de dikkat çekiyor. Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C: II, İstanbul, 1979, ss. 399-400.

Samet Ağaoğlu da kendisinin şahit olduğu halkevleri toplantılarında birinde CHP Genel Sekreterinin Esendal'ın garplılık ve şarklılık üzerine söylediği şu sözleri kaydediyor:

"Garp medeniyetini müesseseleriyle birlikte tamamen reddetmeliyiz! Sonra medeniyeti biz kendimiz yeniden kurmalıyız! Mikroplara karşı serumlar ve aşılar bulunmadan önce de insanlar yaşıyorlardı. Garp medeniyetinin eseri olan bugünkü serumların, aşılardan yerine yenilerini buluncaya kadar bunlardan vazgeçebiliriz!"

İnsanlığın birikimli mirasının reddine yönelik bu sözler üzerine Samet Ağaoğlu "hepimizin ağzı açık kaldı" diyor. Toplantıda bulunan Profesör Şevket Aziz Kansu ise şöyle diyecektir: "Bunlar nasıl fikirler? Ne biçim sözler? Kulaklarıma inanamıyorum? Şaka ediyorsanız, burası yeri değil. Şaka etmiyorsanız, bu biçim konuşmanın mânâsını anlamaktan âciz olduğumu itiraf ederim."

Esendal, Kansu'ya kendisinin samimi fikirlerini söylediği şeklinde cevap verecektir.

Samet Ağaoğlu, Esendal'ın bu muhafazakârlığı karşısında CHP içinde Recep Peker önderliğinde bir inkılâpçı grubun varlığından ve aralarındaki çekişmelerden bahsediyor. Samet Ağaoğlu, **Siyasî Gün-lük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, yay. haz: Cemil Koçak, İstanbul, 1993, ss. 25-28; Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, ss. 113-114.) Erdal İnönü de hatıralarında dönemin Millî Eğitim Bakanı ve batılılaşma taraftarı Hasan Ali Yücel ile Esendal arasında İnönü sofrasında yaşanan anlaşmazlıklardan bahisle bu anlaşmazlıkları bugünün sağ-sol tartışmasına benzetiyor. (Erdal İnönü, **Anılar ve Düşünceler**, C: I, İstanbul, 1998, s. 175.) Ancak Esendal'ın biraz tasnif dışı bir Batı medeniyeti ve sanayileşme düşmanı olduğu anlaşılıyor.

⁵⁰ "Yeni Mebusluk Talimleri", **Son Posta**, 30 Mart 1931.

⁵¹ **CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, İstanbul, 1931, s. 44.

⁵² **CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, s. 50

Umumisi Recep Bey'in Vasıf Bey'e verdiği cevapta böyle bir maddenin programa konulmasının çiftçileri koruyarak sınıf meselesini tahrik edeceğini, halbuki CHF'nın yeni programının esasının sınıf mücadelesi yapmamak ve sınıflar arasında ayırım yapmamak hedefini taşıdığını ihtar etmiştir.⁵³ Recep Bey konunun programa konulmak yerine temenniler arasına konulmasının daha doğru olacağını ve hükümetin değişen şartlar karşısında serbest bırakılmasını istemiştir. Sonuçta Recep Bey'in istediği olmuş ve bu yöndeki değişiklik teklifi temenni olarak Lâyiha Encümenine sevk edilmiştir.⁵⁴ Vasıf Bey'e gösterilen tepki, kendi ifadesiyle ihtar aslında, o günün havasını çok iyi yansıtmaktadır.⁵⁵ Ahmet Hamdi Başar'ın konunun başlangıcında aktarılan meslekî temsile yönelik eleştirileri de hatırlandığında, sınıf mücadelesinin bu kadar geniş bir yorumla adeta yasaklandığı bir ortamda meslekî temsil düşüncesinin de bir tür sınıf mücadelesi olarak değerlendirilmiş olduğu anlaşılıyor.⁵⁶ Vasıf Bey'in (Çınar) 1 Haziran 1932 tarihinde Roma büyükelçiliğine atanmış olması da bu bakımdan anlamlıdır.⁵⁷

Afet İnan'ın imzasıyla yayınlanmakla beraber Atatürk'ün hazırladığı ve onayladığı resmî bir kitap hüviyetinde olan Medenî Bilgiler kitabında meslekî temsil düşüncesi, "menfaatlerin temsilî nazariyesi" adıyla demokrasiye muhalif çağdaş akımlar arasında sayılmaktadır. Meclis'e "muhtelif meslek ve şeriat ve iş adamları"nın zümrelerinin farklı menfaatlerini temsilen seçilmeleri halinde, bu grupların bir kaçının birleşerek iktidar olması ve kendi menfaatleri lehine çalışabilecekleri, buna kimsenin engel olamayacağı söyleniyor.⁵⁸

TBMM'nde amele ve köylü mebusların seçilmesi, dönemin resmî tarih kitabında, Gazi'nin SCF tecrübesi sonrası büyük kararlar vermeden önce "milletle konuşmak" için yaptığı yurt gezisinden⁵⁹ çıkan müstakil mebus seçilmesi

⁵³ CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, ss. 59-66; özellikle 62-63.

⁵⁴ CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, s. 72.

⁵⁵ Vasıf Bey Recep Bey'e cevap vermek üzere kürsüye çıktığında yoğun protesto ve gürültüler arasında konuşmadan kürsüden inmek zorunda kalmış ve oturumu idare eden İsmet Paşa da toplantıyı sona erdirmiştir. "Fırka Kongresindeki Gürültü ve Asabiyetin Sebebi Nedir?", *Son Posta*, 13 Mayıs 1931.

⁵⁶ CHF sınıf mücadelesini çağrıştıracak anlaşmazlıklar üzerinde büyük bir hassasiyet göstermektedir. Bu duruma örnek bir olay İstanbul Liman Şirketinde gazetelere de akseden memur ve mavnalı işçilerine yönelik düzenlemelerdeki anlaşmazlıklar üzerine CHF İstanbul İl Başkanı ve temsilcisi mavnacıların temsilcileriyle görüşerek meseleyi çözdüğünü basına açıklamıştır. "Liman Şirketindeki İhtilaf Dün Halledildi", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1931.

⁵⁷ Kâzım Öztürk, *TPT*, D: II, C: III, s. 672.

⁵⁸ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, ss. 40-41.

⁵⁹ *Türkiye Cumhuriyeti: Tarih IV*, İstanbul, 1931, s. 197. Mahmut Goloğlu ise, bu uygulamayı bir meslekî temsil" olarak nitelendiriyor: "Trabzonlular, tam anlamıyla Atatürk ilkelerinin yolunda idiler. Bu nedenle, 1931 seçimlerinde Meslekî Temsil sistemini deneyen Atatürk'ün isteğine uydular ve

kararıyla beraber önemli bir karar olarak nitelendirilerek şöyle değerlendiriliyor:

"Bu hâdise Türk inkılâbının hususî simasını tamamlayan yeni bir safha idi. Amele ve köylüden mümessiller gösterilmesi Türk inkılâbının kabul etmediğini evvelce söylemiş olduğumuz herhangi bir sınıf siyaseti gütmekten değil, içtimaî hayatta hepsi mütecanis ve mütesanit bir vahdet teşkil eden iş sahalarının millet hakimiyetine tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisinde *hakiki ve samimi* olarak temsil olunması maksadındandı. Saltanat idaresinin devamı müddetince, yani asırlarca, daima hakir görülmüş, daima çiğnenmiş, ezilmiş, hatta *insanlık hakları inkâr edilmiş* köylümüzün ve amelemizin Millet Meclisi sıralarında millet mümessili ve devlet bünyesinin mühim unsuru olarak mevki alması Türk inkılâbının şiar edindiği esasların hayat ve hakikat sahasında mümtaz bir tekâmül tezahürüdür."⁶⁰

SONUÇ

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın halkın durumunu incelemek amacıyla çıktığı üç aylık yurt gezisinde müşavir olarak bulunan Memduh Şevket Bey'in önemli bir rolü bulunan amele ve köylü milletvekili seçimi devletin mesleki temsil düşüncesini hayata geçirdiği önemli bir adım olmuştur. 1931 seçimlerinin önemli bir yenilik ve özelliği olan köylü ve amele mebus seçilmesi olayı köylü ve amele mebus adaylarının belirlenmesindeki yöntem açısından da dikkat çekicidir. Bu makalede işlenen 15 çiftçi ve 7 amele mebus seçimi olayı hizip ve yeni parti teşebbüslerini de beraberinde getirmiş ve çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Bu siyasi kültür kodu, çok partili hayata geçtikten sonra da yumuşayarak ve meslek kuruluşlarını bürokratik vesayet kurumlarıyla beraber değerlendirecek mevzuat ve tatbikatı beraberinde getirmiştir.

Trabzon'un en gözde sanatçılarından Marangoz Hakkı Usta (Sofu)'yu Dördüncü Büyük Millet Meclisine milletvekili olarak gönderdiler." Mahmut Goloğlu, **Atatürk ve Trabzon**, Trabzon, 1981, s. 70.

⁶⁰ **Türkiye Cumhuriyeti**, İstanbul, 1931, ss. 198-199.